

121STE JAARGANG - 2020 | 1 (JAN. - APRIL)

volks- kunde

TIJDSCHRIFT OVER
DE CULTUUR VAN HET
DAGELIJKS LEVEN

ISSN 0042-8523

Uitgegeven met steun van de
Vlaamse overheid,
de Universitaire Stichting van België,
het Vera Himlerfonds en Musea
en Erfgoed Antwerpen vzw

Vlaanderen
verbeelding werkt

Redactie: drs. Paul Catteeuw (redactiesecretaris; Kontich),
dr. Sophie Elpers (Arnhem), prof. dr. Hans Geybels (Leuven),
prof. dr. Marc Jacobs (Brugge), dra. Jorijn Neyrinck (Brugge),
dr. Maarten Larmuseau (Kessel-Lo), dra. Hilde Schoefs (Bilzen),
prof. dr. Annick Schramme (Berchem),
em. prof. dr. Stefaan Top (eindredacteur; Rotselaar),
dr. Albert van der Zeijden (Egmond aan Zee), dra. Els Veraverbeke (Gent),
prof. dr. Johan Verberckmoes (Heverlee)
Verantwoordelijke uitgever: dr. Jur. Paul Peeters ('s-Gravenwezel/Schilde),
lic. Sigrid Peeters (Oelegem/Ranst)

Adressen

Redactie: J.B. Reykerslaan 28, 2550 Kontich, redactie@volkskunde.be
Beheer-Uitgeverij: vzw Centrum voor Studie en Documentatie,
Gillès de Pélichylei 97, 2970 's-Gravenwezel (Schilde), info@volkskunde.be

Jaarabonnement

Voor België: € 24,00 – buiten België € 30,00
Voor nummers buiten abonnement: info@volkskunde.be

Het tijdschrift *Volkskunde* werd opgericht in 1888 door August Gittée en Pol De Mont. Alfons De Cock werd redacteur in 1894. Hij overleed in 1921. Van 1914 tot 1920 hield *Volkskunde* op te verschijnen. Daarna berustte de leiding bij Victor de Meyere, vanaf 1936 bijgestaan door Jan de Vries. Na het overlijden van De Meyere (1938) hebben J. de Vries, M. De Meyer, P.J. Meertens en K.C. Peeters het tijdschrift voortgezet samen met de professoren J. Gessler (Leuven) en P. de Keyser (Gent). De nieuwe reeks begon met de 43e jaargang (1940-41). De redactie bestond in 1966 (67e jaargang) uit C.C. van de Graft, H. Jamar, P. Lindemans, P.J. Meertens, M. De Meyer, K.C. Peeters, W. Roukens en H. Stalpaert; vanaf de 73e jaargang (1972) aangevuld door J. Theuwissen en J.J. Voskuil. Na het overlijden van K.C. Peeters (1975) werd, vanaf de 77e jaargang (1976), de redactie geleid door J. Theuwissen en S. Top en dit tot 2008. Tot en met 2011 was S. Top eindredacteur en redactiesecretaris. Vanaf 2012 is alleen nog sprake van de redactie, die samengesteld is zoals hierboven vermeld.

D.J. van der Ven (1891-1973) als filmische pionier

D.J. van der Ven (1891-1973), die aan het begin van de vorige eeuw een serie films maakte over het 'Neerlands Volksleven', mag gelden als een pionier van de visualisering van wat in de vorige eeuw nog 'folklore' of 'volkscultuur' werd genoemd. Dankzij de openstelling van het archief van deze Nederlandse folklorist/volkskundige, kan nu dieper worden ingegaan hoe Van der Ven als filmmaker te werk ging. Op welke manier filmde Van der Ven de volkscultuur van zijn tijd?

Popularisator van de volkscultuur

Toen ik in 1987 bij het Informatiecentrum Volkscultuur kwam werken, deed daar een kopie van een typoscript de ronde van liefst 51 dik bedrukte pagina's, dat een volledige verantwoording bevatte van D.J. van der Vens film *Neerlands Volksleven in den Zomer*. Het manuscript was ooit meegenomen door de net afgetreden directeur Rob Smaling, die de film gezien had bij een vertoning in de bunker van de Rijksvoorlichtingsdienst, waar de film bewaard werd. Desgevraagd kan Rob zich niet meer herinneren hoe hij aan de kopie van het typoscript is gekomen. Het komt mij voor dat Van der Ven dit stuk samenstelde, toen hij er begin 1960 over dacht om zijn filmdozen over te doen aan de Rijksvoorlichtingsdienst, om aldus zijn filmische nalatenschap veilig te stellen en de filmbeelden te laten overzetten op meer duurzame beeldrasters. Dat was geen overbodige luxe, omdat toen bleek 'dat duizenden meters door vocht zodanig waren aangetast en onbruikbaar waren en dan ook zijn vernietigd.'¹ Naar mij nu is gebleken, berust een doorslag van ditzelfde manuscript in het archief van de Collectie Van der Ven.² Het stamt overduidelijk uit de jaren zestig, omdat erin verwezen wordt naar een publicatie van S.J. van der Molen uit 1960. Van der Ven, en ook Van der Molen trouwens, stond bij het Meertens Instituut bekend als een onverantwoordelijke popularisator van de volkskunde, die ook nog eens fout was geweest in de oorlog. Nog lang leefde er bij de opvolger van Rob Smaling, Ineke Strouken, de vrees om in haar populariserende activiteiten te worden afgeserveerd als een 'tweede Van der Ven'. Van der Ven was echter

1 Brief Van der Ven aan de heer S.I. van Nooten, 15 augustus 1960. Van Nooten was hoofd Afdeling Film en Foto van de Rijksvoorlichtingsdienst. Zie Collectie Van der Ven, 174: 26.1, bewaard in het Meertens Instituut.

2 Collectie Van der Ven 174: 4.8.

Afb. 1: D.J. van der Ven (1891-1973) - Foto: Meertens Instituut

ook een groot pionier in het toepassen van nieuwe methoden als film om het Nederlands volksleven te documenteren. In dat opzicht verdient zijn werk nog steeds aandacht.

Naar mijn mening is het tijd om op een meer onbevangen manier terug te kijken op het werk van Van der Ven, niet op de moraliserende manier zoals in de jaren zestig en daarna gebruikelijk is geworden, waarbij zijn werk erg in de sfeer van 'goed' en 'fout' is getrokken.³ Ter gelegenheid van de openstelling van de Collectie Van der Ven, die in het Meertens Instituut wordt bewaard, werd in een lezingenmiddag over 'D.J. van der Ven: Pionier, folklorist en verzamelaar, zijn betekenis toen en nu', de betekenis van Van der Ven tegen het licht gehouden.⁴ Tijdens dit symposium werd de mogelijkheid geopend dat de slechte reputatie van Van der Ven al vanaf het begin van zijn carrière voor een deel ook te maken zou hebben kunnen gehad met sociale distinctie motieven, als een manier om af te rekenen met de niet-academisch gevormde Van der Ven, die als *self made man* ook nog eens een eenvoudiger sociale achtergrond had. Van der Ven, die ambities had om de eerste directeur van het Nederlands Openluchtmuseum te worden en waarvoor hij in 1919 het grote Vaderlandsch Historisch Volksfeest organiseerde⁵, kon zo worden weggezet als een dilettant. Na de oorlog ging Van der Ven de 'foute' volkskunde representeren, waarmee een nieuwe generatie volkskundigen wilde afrekenen.

Deze bijdrage is niet bedoeld als een rehabilitatie van Van der Ven maar wil slechts de aandacht vestigen op een interessant aspect van zijn werk: de films die Van der Ven in de jaren twintig maakte. Deze films hebben mij altijd gefascineerd. Indirect ging er een inspiratiebron vanuit voor het instituut waar ik toen werkte: het toenmalige Informatiecentrum Volkscultuur. In 1988 liet dit centrum een film maken ter gelegenheid van het grootschalige project 'Kermis: Een volksvermaak in de schijnwerpers'. En ook nu weer ben ik druk bezig met film. Tegenwoordig is Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland bezig met het verfilmen van immaterieel erfgoed dat is bijgeschreven in de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland. Zo liet ons centrum bijvoorbeeld een film maken ten behoeve van de eerste Nederlandse nominatie voor de internationale UNESCO lijst van het immaterieel erfgoed, over *The Craft of the Miller*. De films werden en worden gemaakt door de Amsterdamse Filmstichting. Onze doelstelling voor het maken van films is een heel andere dan die van Van der Ven. In ons geval had de film een plek binnen een ingewikkeld nominatieproces voor een voordracht voor de UNESCO lijst van het immaterieel erfgoed, waarbij de begeleidende video aan allerlei vereisten moet voldoen. Een UNESCO eis is bijvoorbeeld dat 'the video should represent different aspects of the element in its current state, focussing in particular on its role within the community

3 Ad de Jong staat bijvoorbeeld nog in deze moralistische, verwijtende traditie. In zijn proefschrift schrijft hij bijvoorbeeld: 'Wat wij daarentegen Van der Ven wel mogen verwijten is, dat hij gerevitaliseerde volkscultuur presenteerde als authentieke op de Germaanse oudheid teruggaande volkscultuur, zonder hier verantwoording van af te leggen.' A. de Jong, *De dirigenten van de herinnering. Musealisering en nationalisering van de volkscultuur in Nederland 1815-1940*. Nijmegen, 2001, p. 487-488.

4 Dit artikel is een uitwerking van de lezing die ik hield op de lezingenmiddag van het Meertens Instituut op 21 november 2019 ter gelegenheid van de openstelling van de Collectie Van der Ven: <https://www.meertens.knaw.nl/cms/nl/nieuws-agenda/agenda/145975-lezingenmiddag-over-d-j-van-der-ven>.

5 T. Wagemakers, 'Het Vaderlandsch Historisch Volksfeest. Over D.J. van der Ven, massatoerisme en de moderne folklore', in: *Jaarboek 1996 Nederlands Openluchtmuseum 2*, 1996, p. 171-187.

Afb. 2: D.J. van der Ven in de beginbeelden van de Zomerfilm, gefilmd voor zijn huis en samen met zijn vrouw Elise van der Ven - Ten Bensel – Foto: Still uit de zomerfilm

concerned, how it is transmitted and any challenges it faces.’ De films spelen dus een rol in het proces van borging van immaterieel erfgoed. Het is hier niet de plek om uitvoerig in te gaan op het UNESCO paradigma van borging in relatie met de vereiste video bij een voordracht. Dat heb ik reeds eerder elders gedaan.⁶ Terugblikkend op de films van Van der Ven en op de latere filmische activiteiten van het Informatiecentrum Volkscultuur in de jaren tachtig en die van het Kenniscentrum nu vallen echter wel enkele grote verschillen op, waarop ik aan het eind van deze bijdrage graag terugkom.

Van der Ven aan het werk

In zijn eigen tijd was er al veel belangstelling voor de vernieuwende activiteiten van Van der Ven. Zijn films werden ook in het buitenland vertoond, ondermeer in Duitsland en in Vlaanderen. Eervol was een uitnodiging die hij in 1927 ontving van de Maatschappij der Nederlandse Letteren om zijn film over de oogstgebruiken te vertonen. In de toelichting, die bewaard is in de Collectie Van der Ven, ging hij uitvoerig in op wat film volgens hem toevoegde aan volkskundig onderzoek. Film toonde volgens hem de folklore in al zijn beweging en documenteerde soms onbewuste handelingen. ‘Bij het folkloristisch onderzoek kan het maken van veel foto’s een belangrijke documentatie brengen (...) Maar de actie der individuen in voortgaande handelingen is alleen te registreren in waarheid getrouwe filmopnamen. En juist die van geslacht op geslacht overgenomen ongecontroleerde handelingen, waarover ik zelfs bij herhaald navragen weinig of niets te weten kwam, wijzen in het filmbeeld den

6 A. van der Zeijden, ‘A participatory Approach to visualising The Craft of the Miller’, in: N. Valentincinc Furlan (ed.), *Visualising Intangible Cultural Heritage*. Ljubljana, 2018, p. 45-57.

Afb. 3: Programmaboekje van de film 'Neerland's Volksleven in den zomer', samen met het boekje dat Van der Ven schreef over Luilak – Foto: Albert van der Zeijden

folklorist menigmaal het spoor naar een vruchtbaar vergelijkend onderzoek.⁷ Juist zijn focus op 'ongecontroleerde handelingen' maakt het interessant Van der Vens filmische werk aan een nadere beschouwing te onderwerpen. Hoe ging Van der Ven te werk? Waar was hij naar op zoek?

Om het concreet te maken, neem ik de manier waarop Van der Ven de Zaanse luilakgebruiken verfilmde voor zijn Zomerfilm. In de Zomerfilm vormt Luilak het begin van de Eerste Afdeling.⁸ Helaas is het fragment niet bewaard gebleven in de overgeleverde kopieën van de Zomerfilm, niet bij Beeld en Geluid en niet bij het Filmmuseum Eye. Een vergelijkbaar fragment is gelukkig wel bewaard in de Zuiderzeefilm, die Van der Ven in 1923 maakte.⁹ Omdat de inhoud van dit fragment naadloos samenvalt met de beschrijving die Van der Ven in zijn brochure over de Zomerfilm geeft, ga ik ervan uit dat dit fragment in beide films was opgenomen. Wat het voorbeeld interessant maakt, is dat Van der Ven over Luilak een brochure heeft geschreven, waarin hij beschrijft

7 Inleiding tot de vertoning van de volkskundige Oogstfilm in de jaarlijkse bijeenkomst van de Maatschappij der Nederlandse Letteren, 1927. Collectie Van der Ven, 174; 1.13, pagina 2 van het typoscript.

8 D.J. van der Ven, *Neerland's volksleven in den zomer. Groot nationaal en folkloristisch filmwerk in vier afdelingen*. Oosterbeek, 1923, aldaar p. 6-9.

9 Deze film is online te zien op de website van Beeld en geluid: <http://in.beeldengeluid.nl/collectie/details/expressie/26361/false/true>.

Afb. 4: In ondergoed uit bed gehaald: Luilak in de Zaanstreek – Foto: Still uit de zomerfilm

hoe hij het maken van de film heeft aangepakt.¹⁰ Dat was in de jaren dertig in de *Libellen serie*, een reeks van educatieve brochures waarvoor Van der Ven wel vaker schreef.

Luilak is een ritueel op de zaterdag voor Pinksteren waarbij kwajongens luidruchtig door de straten rennen om eventuele luilakken uit hun slaap te halen. Van der Ven was gefascineerd door Luilak. In het archief Van der Ven zijn vele krantenknipsels over dit onderwerp bewaard gebleven.¹¹ In de begeleidende brochure die hij voor de Zomerfilm maakte, schrijft Van der Ven dat hij met filmoperateur F. Jansen van de filmfabriek J. Pannevis & Co het hele land doortrok en voor de Zomerfilm op 19 mei 1923 Luilak filmde. Met ‘algemeene medewerking der Zaanse autoriteiten’ lukte het hem om ‘de laatste resten te filmen van het oud-Zaansche volksleven’.¹² Deze Zaanse autoriteiten waren de oudheidkundige Gerrit Jan Honig en burgemeester K. ter Laan, een goede bekende van Van der Ven en schrijver van het bekende *Folkloristisch woordenboek* – dus zelf zeer geïnteresseerd in Nederlandse volksgebruiken. Het zegt iets over Van der Vens werkwijze en zijn gebruikmaken van informanten in het land. Het zegt ook iets over zijn contacten met lokale autoriteiten, die behulpzaam waren in het daadwerkelijk realiseren van zijn filmopnames. Op diverse plekken in het land kon hij een beroep doen op lokale oudheidonderzoekers en ook op plaatselijke autoriteiten. Van der Ven schrijft dat hij persoonlijk mocht

10 D.J. van der Ven, *Van Nederlandsche luilakken*. Baarn, z.j. [Libellen-serie nr. 24].

11 Zie bijvoorbeeld Collectie Van der Ven 174: 16.25 en 174: 8.14.

12 Van der Ven, *Neerland's volksleven in den zomer*, p. 6.

Afb. 5: Baldadige jongens opgepakt door de politie – Foto: Still uit de zomerfilm

aanzitten aan de burgemeesterstafel op Luilakochtend bij het tehuis van ouden van dagen. Van der Ven schrijft hierover: ‘Dit tafereel, genomen op de binnenplaats van het gesticht, is een der oubolligste uit de geheele zomerfilm en het geeft op waarlijk treffende wijze weer hoeveel vreugde zoo’n simpele warme bol met een kluitje wegsmeltende nieuwe grasboter kan brengen in het toch overigens grauwe alledaagsche bestaan van zoo menig Zansch oudje.’ (p. 10). Het fragment laat tevens zien dat Van der Ven er niet vies van was om zelf een actieve rol te spelen in de volksgebruiken die hij filmde.

Op een gemakkelijke manier komt de actieve rol die Van der Ven zichzelf toebedeelde tot uiting in een fragment in zijn brochure *Van Nederlandsche luilakken*.

Wij, burgemeester ter Laan en schrijver dezes, kwamen in een zeer koddige situatie toen wij, vergezeld van een aantal politiemannen, op het Prinsenvpad verschenen en de socialistische burgervader met de hem eigen overredingskracht een troepje toegeschoten Zaandamsche jongens trachtte te bewegen hun slierten oud roest uit een drabbig slootje voor den dag te halen. Menig pleidooi van het kamerlid Ter Laan heeft meer resultaat gehad dan zijn burgermeesterlijk betoog in een nijdig neertikkelende hagelbui op het Prinsenvpad! Want geen jongen, die er zelfs ook maar aan dacht op de ‘smoesjes van den Burgemeester’ in te gaan. Het was natuurlijk ‘een gemeene truc, jo! van de pelisie’ om achter de geheime bewaarplaats onder water te komen en op die manier alle sleepies in te pikken voor den Luilaknacht.

Het voorbeeld brengt enkele dilemma’s in beeld die komen kijken bij het verfilmen van ‘spontane’ volksgebruiken. Slechts door de opgeschoten kwajongens zoute drop als tractatie te beloven en de politieagenten op hun erewoord te laten beloven dat zij de slierten niet in beslag zouden nemen,

kreeg Van der Ven de jongens zo gek om te doen wat hij hun opdroeg.¹³ Van der Ven noemde de Luilaksliert met de joelende kinderen ‘een oer-komisch tafereel, dat in mijne Zomer-film vereeuwigd een kijk gaf op het thans weer reeds bijna tot de geschiedenis behorende ‘sleepies trekken,’ dat, ironisch gezien!, ‘mogelijk eerst populair geworden is, toen het loopen met de korries bij de politie-verordening verboden werd.’

In dit alles was Van der Ven op zoek naar een diepere betekenis. Net als veel volkskundigen van zijn tijd was Van der Ven op zoek naar de prehistorische wortels van de Nederlandse volkscultuur. Die zaten volgens hem ook in het Luilakritueel: ‘Toch kan in dit heidensch lawaai mogelijk een zeer oud element aanwezig zijn van oorspronkelijke daemonenverdriving. Immers, dat rondtrekken met slierten oud roest kent men hier en daar in het buitenland eveneens op nachtelijke lawaai-omwegingen, die ten doel hebben de lente te wekken en het gras uit te luiden.’¹⁴ Het was deze diepere betekenis waarnaar Van der Ven op zoek was in al zijn folkloristische films. Zoals hij het formuleerde in het woord vooraf in de brochure bij de Zomerfilm: ‘dat het er mij niet om te doen was een aantal curieuse dorpelijke achterlijkheden als in een revue te vertoonen tot amusement van de zich op een hooger trap wanende stedelingen’. Het ging hem om het ‘nasporen van enkele bijzonder interessante feesten en gebruiken, die in het nauwste verband staan tot oud-heidensche midzomer-riten.’¹⁵ Het was deze ‘waarheid’, die hij in ‘waarheidsgetrouw filmbeeld’ wilde vastleggen.¹⁶ In het bekende handboek *Volkscultuur* bracht Herman Roodenburg deze obsessie voor de ‘survival’ gedachte al in verband met het opkomend nationalisme in de negentiende eeuw, die de oorsprongen van de Nederlandse natie zocht in een prehistorisch, germaans verleden.¹⁷

Van der Vens diep doorvoelde vaderlandsliefde vormde vaak het sluitstuk van zijn vele boeken, artikelen en lezingen. Het vaderlandse motief klonk ook door in de liedjes die Van der Ven liet componeren als begeleiding bij zijn films, gecomponeerd door de bekende Julius Röntgen, die zich daarbij liet inspireren door oude volksliedjes.¹⁸ In de lezing die hij in 1927 hield voor de Maatschappij der Nederlandsche Letteren sloot hij af met de opmerking ‘Moge dan zoveel

13 *Van Nederlandsche Luilakken*, p. 24.

14 *Idem*.

15 Van der Ven, *Neerlands Volksleven in den zomer*, p. 2.

16 Diezelfde waarheidsgedachte klinkt ook door in een andere film die ik ooit bestudeerde uit diezelfde jaren twintig: ‘Hulde, lof der wakkere mannen, vrouwen, die onzen geest verrijken, ons aanschouwelijk laten zien, wat éénmaal was, in vroeger tijd bestond (...) zij hebben ons in waarheid den verleden tijd gebracht.’ A. van der Zeijden, ‘De Graafschape folklore als schouwtoneel. Musealisering en visualisering van de Nederlandse volkscultuur in de jaren twintig van de vorige eeuw’, in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 120, 2007, nr. 1, p. 20-39.

17 H. Roodenburg, ‘Ideologie en volkscultuur: het internationale debat’, in: T. Dekker e.a. (redactie), *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie*. Nijmegen, 2000, p. 66-109.

18 In een brief aan Van der Ven (25 juni 1926) schrijft hij bijvoorbeeld ‘Ik heb op een Groningsche melodie een soort deuntje geschreven met een dorsch-rythme. Zou dat misschien te gebruiken zijn bij het koolzaadarschen?’ Dat de films een duidelijk regionalistisch en nationalistisch motief hadden blijkt uit een brief van 22 juli 1926: ‘Ik heb de koolzaadscène in Zeeland gecomponeerd in 5/4 maat met het Zeeuwsche Volkslied tot slot.’ Brieven van Julius Röntgen aan D.J. van der Ven van 1921-1931, zie: https://www.dbnl.org/tekst/ront002brie01_01/ront002brie01_01_0016.php.

mogelijk dit met ondergang bedreigd volkseigen cultuurbezit althans in folkloristische filmwerken bewaard blijven en moge de vertooning daarvan tot in de lengte der tijden bijdragen tot de vermeerdering der kennis van en tot het aankweken der liefde voor ONS EIGEN LAND EN VOLK.¹⁹

Pionier

Van der Vens speurtocht naar de prehistorische wortels van de Nederlandse identiteit komt ons nu gedateerd over. Maar dat hij pionierend werk heeft verricht met het visualiseren van de volkscultuur van zijn tijd is heel duidelijk. Hij was in Nederland de eerste die volkscultuur in beeld bracht met levende beelden. Hij was ook de eerste die op deze wijze het land introk om deze volkscultuur in situ vast te leggen.

Net als Van der Ven zijn wij van mening dat levend erfgoed het best in bewegende beelden te vangen is. Sinds de jaren van Van der Ven is er echter ook veel veranderd, zoals blijkt uit een snelle vergelijking tussen de films van Van der Ven, de kermisfilm die het Informatiecentrum Volkscultuur in de jaren tachtig liet maken en de molenaarsfilm van enkele jaren geleden. Alleen al het verschil in lengte van de films is opvallend. In zijn tijd stond Van der Ven al bekend om de enorme lengte van zijn films, die zomaar twee uur konden duren, en waarbij hij bij een onderwerp heel lang stil kon staan. Voor de kermisfilm gebruikten we 34 minuten en voor de molenaarsfilm slechts 10, met tegenwoordig veel snellere beeldwisselingen waardoor de films van Van der Ven in onze ogen erg traag overkomen. Een ander opvallend verschil is de achtergrondmuziek, extra nodig misschien voor Van der Ven in het tijdperk van de stomme film om de aandacht van de kijker vast te houden, maar die in de molenaarsfilm volledig ontbreekt. Het belangrijkste is echter de wisseling van perspectief. In zijn films is Van der Ven nadrukkelijk aanwezig als regisseur en soms zelfs lijfelijk in beeld bezig alle personages op hun plaats te zetten.

In de kermisfilm, die het Informatiecentrum Volkscultuur ruim zestig jaar later maakte, werd gekozen voor een begeleidende commentaarstem, die op zakelijke wijze de kijkers informeerde over hoe bijvoorbeeld een verpachting tot stand kwam en over het leven achter de schermen van de kermisexploitant, waarbij zo nu en dan ook kermisexploitanten werden geïnterviewd. Dertig jaar later vind ik de objectiverende benaderingswijze opvallend, gedomineerd door een commentaarstem van een ogenschijnlijk neutrale observator die van buitenaf op quasi gezaghebbende wijze vertelt wat er allemaal komt kijken bij een fenomeen zoals kermis.

Bij de molenaarsfilm lieten wij de commentaarstem weg, omdat wij vooral de erfgoeddragers zelf aan het woord wilden laten. In plaats van het perspectief van buitenaf van de kermisfilm werd bij de *The Craft of the Miller* gekozen voor een perspectief van binnenuit, het perspectief van de communities en wat hen beweegt en raakt. In de nominatiefilm komen drie molenaars aan het woord

19 Inleiding tot de vertoning van de volkskundige Oogstfilm in de jaarlijkse bijeenkomst van de Maatschappij der Nederlandse Letteren, 1927. Collectie Van der Ven, 174; 1.13.

over wat dit ambacht voor hen betekent en waarom het voor hen belangrijk immaterieel erfgoed is. Daarnaast staat het element van doorgeven centraal, bijvoorbeeld in de fragmenten waar een leerling molenaar les krijgt van twee ervaren molenaars.

Zo gezien is er veel veranderd sinds de jaren van Van der Ven. Dat kwam door technische ontwikkelingen, maar ook door veranderende visies op de volkscultuur en de manier waarop die in beeld wordt gebracht. Van der Ven was echter een belangrijke pionier in het gebruik van film, waardoor het nog steeds interessant is om kennis te nemen van zijn werk.

PERSONALIA

Marc Jacobs (1963) is hoogleraar kritische erfgoedstudies in de Faculteit Ontwerpwetenschappen van de Universiteit Antwerpen en houder van de UNESCO leerstoel voor kritische erfgoedstudies en het borgen van immaterieel cultureel erfgoed aan de Vrije Universiteit Brussel.
marc.jacobs@uantwerpen.be

families en hun rol in de popularisering van wetenschap en technologie en de verspreiding van kennis en beeldcultuur. Ze is hoofdredacteur van FORUM+ voor onderzoek en kunsten (www.forum-online.be) en publiceerde boeken en in diverse tijdschriften.
nele.wynants@uantwerpen.be

Albert van der Zeijden (1957) is teamleider Kennisontwikkeling bij het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland en onderzoeker Immaterieel Erfgoedstudies bij de Universiteit Utrecht. Binnen de Kennisagenda van het Kenniscentrum is controversieel erfgoed een van de onderzoekslijnen.
a.vanderzeijden@immaterieelerfgoed.nl

Nele Wynants (1981), kunsthistorica gespecialiseerd in de interacties tussen performance, media en wetenschapsgeschiedenis is verbonden aan de Université libre de Bruxelles. Ze is lid van de Jonge Academie en de Project Management Board van B-magic, een grootschalig onderzoeksproject over de toverlantaarn in België (www.B-magic.eu). In dat kader doet ze momenteel onderzoek naar de rol van de lantaarn in culturele uitwisselingen tussen Europese steden. Ze focust op rondreizende Belgische kermis-

Wetenschappelijk artikel

- Nele Wynants**, Wetenschap op de kermis - De verspreiding van technologie, kennis en spektakel in Belgische provinciesteden tijdens het fin-de-siècle 1

Essays

- Albert van der Zeijden**, D.J. van der Ven (1891-1973) als filmische pionier 35
- Marc Jacobs**, “Borgen van immaterieel erfgoed”, films en D.J. van der Ven 45

Sporen

- Albert van der Zeijden**, Making Intangible Heritage – Een kritiek op Valdimar Hafstein 53

Besprekingen

- *Monique Goulet (ed.), *Hagiographies VII – Histoire internationale de la littérature hagiographique et vernaculaire en Occident des origines à 1550* (Hans Geybels) 61
- *Joep Leerssen (ed.), *Encyclopedia of Romantic Nationalism in Europe* (Hans Geybels) 63
- *Aleksander Pluskowski (red.), *Ecologies of Crusading, Colonization and Religious Conversion in the Medieval Baltic* (Hans Geybels) 65
- *Johan Schimanski & Stephen F. Wolfde (red.), *Border Aesthetics Concepts and Intersections* (Bram De Ridder) 67
- *Han Sallie, Betsinger Tracy & Amy Scott, *The Anthropology of the Fetus* (Marc Jacobs) 71
- *Charlotte Waelde, Catherine Cummings, Mathilde Pavis & Helena Enright (eds.), *Research Handbook on Contemporary Intangible Heritage – Law and Heritage* (Marc Jacobs) 73
- *Charlotte Artese, *Shakespeare and the Folktale – An Anthology of Stories*, (Marcel Van den Berg) 79
- *Andrei Codrescu (ed.), *Japanese Tales of Lafcadio Hearn* (Marcel Van den Berg) 81
- *Stijn Praet & Anna Kérchy (ed.), *The Fairy-Tale Vangaurd – Literary Self-Consciousness in a Marvelous Genre* (Marcel Van den Berg) 84
- *Gerry Bowler, *Christmas in the Crosshairs* (Theo Fransen) 88
- *Lucas Catherine, *Het Dekoloniseringsparcours – Wandeling langs Kongolees erfgoed in België* (Eva Schaubroeck) 92
- *Maarten Bassens & Joris Van Grieken, *Bruegel in zwart en wit – Het complete grafische werk* (Stefaan Top) 96
- *Stefan Devoldere (ed.), *De blik van Bruegel – Reconstructie van het landschap – Bruegel’s Eye – Reconstructing the Landscape* (Stefaan Top) 99

- Summary* 101

- Personalia* 103

